

ПЪРЛ БЪК

ИМПЕРАТРИЦАТА

**ИСТОРИЯТА НА ПОСЛЕДНАТА
ВЛАДЕТЕЛКА НА КИТАЙ**

София, 2019

Pearl S. Buck

IMPERIAL WOMAN

THE STORY OF THE LAST EMPRESS OF CHINA

Integrated Media, New York

The Pearl S. Buck Family Trust © 1956, renewed 1984

© Издателство „Изток-Запад“, 2019

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Снежана Ташева, превод, 2019

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2019

ISBN 978-619-01-0402-5

ПЪРЛ С. БЪК

ИМПЕРАТРИЦАТА

ИСТОРИЯТА НА ПОСЛЕДНАТА
ВЛАДЕТЕЛКА НА КИТАЙ

Превод от английски
Снежана Ташева

Съдържание

ПРЕДГОВОР.....	7
ЧАСТ I	
ЙЕХЪНАЛА	9
ЧАСТ II	
ЦЪСИ	67
ЧАСТ III	
ИМПЕРАТРИЦАТА МАЙКА	175
ЧАСТ IV	
ИМПЕРАТРИЦАТА	289
ЧАСТ V	
СТАРИЯТ БУДА	337
БИОГРАФИЯ НА ПЪРЛ С. БЪК.....	389

ПРЕДГОВОР

Цъси, последната управляваща императрица на Китай, е жена с толкова разнообразни дарби, толкова противоречива в поведението си, толкова богата и многогранна е личността ѝ, че е трудно да се разбере и предаде нейната същност. Тя живее в един повратен период от историята на Китай, когато страната се бори срещу чуждите посегателства, докато в същото време необходимостта от модернизирани и реформи е очевидна. В този период Цъси е консервативна и независима. И безмилостна, когато се наложи. Онези, които ѝ се противопоставят, се страхуват от нея и я мразят, и са по-гласовити от тези, които я обичат. Западните писатели, с много малко изключения, я представят в неблагоприятна светлина, понякога дори с неприязън.

Опитах се в тази книга да покажа Цъси възможно най-точно според достъпните източници и собствените ми спомени за отношението на китайците, които познавах в детството си, към нея. За тях тя беше Императрицата. Добро и зло се смесват в нея, но винаги в героични измерения. Тя се съпротивлява на модерните промени колкото може по-дълго, защото вярва, че старото е по-добро от новото. Когато вижда, че реформите са неизбежни, ги приема с достойнство, но без да променя убежденията си.

Нейният народ я обичаше. Не целият, разбира се – революционерите и по-нетърпеливите искрено я ненавиждаха, на свой ред и тя ги ненавиждаше. Но селяните и жителите на малките градове благоговееха пред нея. Десетилетия след смъртта ѝ, в села във вътрешността на Китай имаше хора, които смятаха, че тя е още жива, и се изплашиха, когато разбраха, че е починала.

– Кой ще се грижи за нас сега? – плачеха те.

Това вероятно е най-меродавната оценка за един владетел.

I

ЙЕХЪНАЛА

Беше април месец в град Пекин, четвъртият месец от слънчевата 1852 година, третият месец от лунната година¹, двеста и осмата година от управлението на Великата манджурска династия Цин. Пролетта закъсняваше и северните ветрове, носещи товара си от жълт пясък от пустинята Гоби, духаха над покривите студени като през зимата. Пясъкът се носеше по улиците, завихряше се и проникваше през врати и прозорци. Събираше се по ъглите и по маси и столове, наслагваше се в гънките на дрехите, засъхваше по лицата на плачещите деца и в бръчките на възрастните хора.

В къщата на манджурския знаменосец Муян-а на улица „Пютър“ пясъкът беше по-досаден от обичайното, защото прозорците не се затваряха плътно, а вратите висяха хлабаво на дървените си панти. Тази сутрин Орхидея, племенницата му – най-голямото дете на покойния му брат, се събуди от шума на вятъра и скърцащата дървения. Седна в голямото китайско легло, което делеше с по-малката си сестра, и се намръщи, когато видя пясъка, лежащ върху червения юрган като обагрен сняг. След малко тя внимателно изпълзя изпод завивките, за да не събуди сестра си. Усети под босите си крака пясъка на пода и въздъхна. Вчера беше изчистила цялата къща и сега, след като вятърът утихнаше, пак трябваше да мете навсякъде.

Орхидея бе красиво момиче, изглеждаше по-висока, отколкото всъщност беше, защото беше слаба и ходеше изправена. Чертите ѝ бяха силни, но не груби, носът ѝ бе прав, веждите – ясно очертани, а устата добре оформена и не твърде малка. Голямата ѝ красота бе в нейните очи. Те бяха издължени, големи и извънредно изразителни, бялото и черното бяха чисти и ясно разграничени. Такава красота би била безсмислена без природната одухотвореност и интелекта, които

¹ Китайският календар е лунно-слънчев. В него месецът следва цикъла на Луната, но годината се синхронизира с този на Слънцето чрез добавяне на тринайсети месец на всеки 2–3 години.

Всички бележки под линия са на преводача.

изпълваха цялото ѝ същество, въпреки че беше все още твърде млада. Тя бе съдържана – силата личеше в плавността на движенията ѝ и спокойното ѝ държание.

В пясъчносивата светлина на утрото Орхидея се облече бързо и безшумно и дръпна настрани синята памучна завеса, която служеше за врата, за да влезе във всекидневната и след това в малката кухня до нея. От големия железен котел върху глинената печка се вдигаше пара.

– Лу Ма² – поздрави тя прислужницата. – Тази сутрин си подранила.

Самообладанието ѝ се усещаше в мекотата на красивия ѝ, умишлено тих глас.

Издад печката отговори дрезгав глас:

– Не можах да спя, млада господарке. Какво ще правим, когато ни напуснете?

Орхидея се усмихна.

– Вдовстващата императрица може да не ме избере. Братовчедка ми Сакота е много по-красива от мен.

Тя погледна зад печката. Лу Ма беше клекнала там и хвърляше шепи суха трева в огъня, изстисквайки колкото може повече топлина от всяко стръкче от рядкото гориво.

– Вие ще бъдете избрана.

Тонът на старата жена бе категоричен и тъжен, а в момента, в който се появи иззад печката, тя имаше вид на осиротяла дребна и прегърбена китайка с избелели кърпени сини дрехи, с деформирани от пристягането³ ходила, с лице, набраздено с мрежа от кафяви бръчки, очертани от светъл пясък. Пясък се беше посипал и по посивялата ѝ коса, по веждите, по горната ѝ устна и те изглеждаха като покрити със скреж.

– Къщата няма да се справи без вас – изстена тя. – Втората сестра няма да може и копче да зашие, защото вие винаги правехте всичко вместо нея. Онези две момчета, братята ви, износват по чифт обувки на лунен месец. Ами вашият родственик Жун Лу? Не сте ли всъщност сгодена за него от детинство?

– В известен смисъл сме сгодени – отговори Орхидея със същия красив глас.

Тя взе леген от масата и железен черпак от печката и наля гореща вода от котела. След това се протегна за малката сива кърпа, която беше окачена на стената, потопа я във водата, изстиска я и избърса с нея лицето, шията и ръцете си до китките. Гладкото ѝ овално лице порозовя от горещата кърпа и Орхидея се огледа в широкото десетина сантиметра огледало, което висеше над масата. От него я гле-

² Ма – окончание за обръщение към прислужница.

³ Китайската традиция да се пристягат стъпалата на момичетата от малки (4–5-годишни) датира от древни времена и се е изпълнявала допреди по-малко от век. Прави се с цел да се попречи на ходилата да растат – колкото са по-малки, толкова девойката е по-желана за брак.

даха необикновените ѝ очи, живи и тъмни. Тя се гордееше с очите си, въпреки че никога не си позволяваше да покаже и намек за тази гордост. Когато съседките говореха за изписаните ѝ вежди и очите ѝ с форма на листо, тя изглеждаше, сякаш не ги чува. Но ги чуваше.

– Ай-я – каза старата жена, взирайки се в нея. – Винаги съм казвала, че имате специална съдба. Вижда се в очите ви. Ние трябва да се подчиняваме на императора, Сина на Небето. И когато станете императрица, скъпа моя, ще си спомните за нас и ще ни изпратите помощ.

Орхидея се засмя меко, но сдържано.

– Аз ще бъда само наложница, една от стотици!

– Вие ще бъдете онова, което Небето реши – обяви старата жена.

Момичето изцеди кърпата от водата и я окачи обратно на пирона. След това вдигна легена, отиде до вратата и внимателно изля водата на земята отвън.

– Срешете си косата, млада господарке – допълни тя. – Жун Лу ще дойде рано тази сутрин. Каза, че днес може би ще разнася златните призовки.

Орхидея не отговори, но отиде в стаята си с обичайната си грациозна походка. Погледна към леглото, където сестра ѝ все още спеше, а тялото ѝ се очертаваше леко заоблено под юргана. Без да вдига шум, разпусна дългата си черна коса и я среса с китайски дървен гребен, ароматизиран с масло от касия. След това я зави на две серпентини над ушите си и във всяка закрепил малко цвете, направено от дребни бисери, обкръжени от тънки нефритени листа.

Още преди да свърши, чу стъпките на Жун Лу в съседната стая, а след това и гласа му – дълбок дори за мъж, – който питаше за нея. За пръв път в живота си не отиде веднага при него. Те бяха манджурци и древните китайски закони и обичаи, които не позволяваха на момчетата и момичетата да се срещат след навършване на седемгодишна възраст, не важаха за тях. Тя и Жун Лу бяха другари в игрите като деца и останаха братовчеди приятели и когато детството премина. Сега той беше страж при портите на Забранения град и заради службата си не можеше да идва често в къщата на Муян-а. Но въпреки това винаги беше там за празници и рождени дни и по време на честването на началото на китайската пролет преди два месеца ѝ беше предложил брак.

Тогава Орхидея нито му отказа, нито прие. Усмихна се с прекрасната си усмивка и каза:

– Не трябва да говориш за това с мен, а с чичо ми.

– Ние сме братовчеди – напомни ѝ той.

– Трети братовчеди – отвърна му тя.

По този начин му беше отговорила, без да каже „да“ или „не“. Спомняйки си сега какво стана през онзи ден – а тя наистина мислеше за това постоянно, каквото

и да правеше, – Орхидея дръпна завесата. Във всекидневната стоеше той – висок и силен, стъпил стабилно на краката си. В друг ден би свалил кръглия си шлем с кожа от червена лисица и дори горната си туника, но днес беше застанал като непознат, държейки в ръката си пакет, увит в жълта коприна.

Тя го забеляза веднага и той знаеше това. Както винаги, двамата четяха мислите си.

– Разпознаваш императорската призовка – каза той.

– Би било глупаво да не я разпознавам – отвърна тя.

Никога не си говореха официално, нито пък използваша учтивостите и общите приказки, които си разменяха мъжете и жените. Познаваха се твърде добре.

– Буден ли е Муян-а, моят родственик? – попита той, без да отмества очи от нейните.

– Знаеш, че не става преди обяд – отговори му Орхидея, без да отвърща поглед.

– Днес трябва да стане – натърти Жун Лу. – Трябва да подпише разписката като настойник на мястото на баща ти.

Тя се обърна и извика:

– Лу Ма, събуди чичо ми! Жун Лу е тук и трябва да получи неговия подпис, преди да се върне в двореца.

– Ей сега – въздъхна старата жена.

– Дай да я видя – протегна ръка Орхидея.

– Тя е за Муян-а – поклати глава Жун Лу.

Орхидея отпусна ръката си.

– И все пак знам какво пише там. Трябва да отида в двореца след девет дни заедно с братовчедка ми Сакота.

Черните му очи гледаха сърдито изпод гъстите вежди.

– Кой ти е казал преди мен?

Тя откъсна погледа си от него, очите ѝ бяха наполовина скрити от правите черни ресници.

– Китайците знаят всичко. Вчера спрях на улицата да гледам пътуващите актьори. Те играеха онази стара пиеса „Наложницата на императора“, но я бяха обновили. През шестата луна, на двайсетия ден според пиесата манджурските девизи трябва да се представят пред вдовстващата майка на Сина на Небето. Колко сме тази година?

– Шейсет – каза той.

Тя вдигна дългите си прави ресници, черни над ониксовите ѝ очи.

– Аз съм една от шейсет?

– Не се и съмнявам, че накрая ще си първа – отговори той.

Гласът му, толкова дълбок, толкова тих, влезе в сърцето ѝ с пророческа сила.

– Където съм аз – рече тя, – ти ще си до мен. Ще настоявам за това. Не си ли мой родственик?

Те отново се взряха един в друг, забравили за миг всичко друго, освен себе си. После той каза строго, като че не я беше чул:

– Дойдох тук, за да помоля твоя настойник да станеш моя съпруга. Сега не знам какво ще направи той.

– Може ли да откаже императорската призовка? – попита тя.

Орхидея отмести поглед от него и после с подчертана грация отиде до дългата маса от черно дърво, която беше опряна на вътрешната стена на стаята. Между два високи месингови свещника, под картината, изобразяваща свещената планина Утай, имаше саксия с цъфнали жълти орхидеи.

– Разтвориха се тази сутрин. В императорския цвят. Това е поличба – промърмори тя.

– Сега всичко е поличба в ума ти – каза той.

Орхидея се обърна към него, черните ѝ очи бяха блестящи и разгневени.

– Не е ли мой дълг да служа на императора, ако бъда избрана? – Тя отвърна поглед от него и гласът ѝ спадна до обичайната си мекота. – Ако не бъда избрана, със сигурност ще стана твоя съпруга.

Лу Ма влезе, вирайки се в двете млади лица.

– Чичо ви се събуди, млада господарке. Каза, че ще закуси в леглото. През това време вашият родственик може да влезе.

Старата прислужница излезе и двамата я чуха да тропа в кухнята. Къщата започваше да се раздвижва. Двете момчета се караха във външния двор, до уличната порта. Орхидея чу жалния гласец на сестра си откъм спалнята.

– Орхидея, старша сестро! Не ми е добре! Боли ме глава...

– Орхидея – повтори Жун Лу. – Сега това име е твърде детинско за теб.

– Все пак така се казвам! – тропна с крак тя. – И защо стоиш тук? Изпълни дълга си и аз ще изпълня моя.

Орхидея се врътна на пети и единственото, което оставаше на Жун Лу, беше да я гледа как отмества завесата встрани и я оставя да падне зад нея.

Но в този кратък изблик на гняв се очерта твърдото ѝ намерение. Тя щеше да отиде в града на императора и щеше – трябваше – да бъде избрана. Така в един миг тя реши въпроса, който дълго я мъчеше – да бъде жена на Жун Лу и майка на децата му, а децата щяха да бъдат много, защото двамата бяха страстни, или да стане императорска наложница? Той обичаше само нея, а тя обичаше него, но и още нещо. Какво беше то? В деня на призовката щеше да узнае.

ПРЕЗ ДВАЙСЕТ и първия ден на шестия лунен месец тя се събуди в Зимния дворец в Града на императора. Първата ѝ мисъл бе онази, с която беше заспала предишната нощ:

„Аз се намирам в Града на императора!“

Нощта беше свършила. Денят бе настъпил, великият и важен ден, който тайно бе очаквала, откакто беше малко момиче – беше видяла как по-голямата сестра на Сакота напуска завинаги дома, за да стане императорска наложница. Това момиче беше починало, преди да стане императрица, и никой от семейството не я бе видял след този ден. Но тя, Орхидея, щеше да живее...

„Разграничи се от останалите – беше казала майка ѝ вчера. – Сред девиците си само ти. Сакота е малка и с крехка красота и тъй като е по-малката сестра на починалата съпруга на императора, със сигурност ще бъде предпочетена пред теб. Каквото и място да ти отредят, можеш да се издигнеш над него.“

Вместо сбогуване майка ѝ, винаги строга, ѝ каза тези прости думи и сега те оживяваха в ума ѝ. Тя не плака през нощта, когато чу другите да плачат, уплашени да не би императорът да ги избере. Ако избереше нея, можеше никога повече да не види семейството и дома си, както майка ѝ беше казала. Не можеше дори да посети дома си, преди да навърши двајсет и една. Между седемнайсет и двајсет и една се простираха четири самотни години. А трябваше ли да са самотни? Когато мислеше за Жун Лу, бяха самотни. Но тя мислеше също и за императора.

В последната нощ у дома не можеше да заспи от вълнение. Сакота също беше будна. По някое време през тихите часове тя чу стъпки и ги разпозна.

– Сакота! – извика тя.

В тъмнината меката ръка на братовчедката ѝ напипа лицето ѝ.

– Орхидея, страх ме е! Нека дойда в твоето легло.

Тя избута по-малката си сестра, отпусната в съня си, за да направи място за братовчедка си. Сакота пропъзля в леглото. Ръцете и краката ѝ бяха студени и тя трепереше.

– Не се ли страхуваш? – прошепна момичето, притискайки се към топлото тяло на братовчедка си под завивките.

– Не – отговори Орхидея. – Какво може да ме нарани? И от какво толкова се страхуваш, когато собствената ти сестра беше избраница на императора?

– Тя умря в двореца – прошепна Сакота. – Беше нещастна там, тъгуваше за дома. Аз също може да умра.

– Аз ще бъда там с теб – успокои я Орхидея.

Тя обвини силните си ръце около крехкото ѝ тяло. Сакота винаги е била твърде слаба, прекалено чувствителна, никога гладна, нито силна.

– А какво ще стане, ако не ни изберат в един и същи клас? – попита Сакота.

Така и стана. Разделиха ги. Вчера, когато девиците се представиха пред вдовстващата майка на Сина на Небето, тя избра дващест и осем от шейсетте. Сакота, тъй като беше сестра на починалата принцеса, беше сложена във Фей, първия клас, а Орхидея в Гуей Жън, третия.

– Тази има особен нрав – каза проникателната вдовстваща императрица, вирайки се в Орхидея. – Иначе щях да я сложа в Пин, втория клас, тъй като не е подходящо да я оставя в първия клас с братовчедка ѝ, която е сестра на моята снаха, заминала за Жълтите извори. Нека бъде в третия клас, защото е най-добре моят син, императорът, да не я забележи.

Орхидея слушаше с привидна скромност и покорство. Сега, девица едва в третия клас, тя си спомни майчините думи. Майка ѝ бе силна жена.

Един глас извика в спалнята, гласът на главната прислужница, отговаряща за облеклата, чиято задача беше да подготви девиците.

– Млади дами, време е да ставате! Време е да се разкрасите! Днес е вашият щастлив ден.

Останалите скочиха веднага след това повикване, но Орхидея не го направи. Тя нямаше да върши онова, което правят другите. Трябваше да е отделно от тях, да е сама. Тя лежеше неподвижно, скрита под копринения юрган, и гледаше как младите момичета треперят в ръцете на жените, които ги обслужваха. Въздухът беше хладен, северното лято едва бе дошло и над плитките дървени вани с гореща вода се вдигаше пара.

– Всички трябва да се изкъпят – командваше главната прислужница.

Тя седна на широк бамбуков стол, дебела и строга, свикнала да ѝ се подчиняват.

Младите момичета, вече голи, влязоха във ваните и прислужниците ги измиха с ароматен сапун и ги избърсаха с меки кърпи, докато главната прислужница ги оглеждаше една по една. Изведнъж тя заговори:

– Дващест и осем бяха избрани от шейсетте. Аз преброих само дващест и седем.

Тя погледна хартията в ръцете си и започна да извиква имената на девиците. Всяка девица отговаряше от мястото си. Но последната не отговори.

– Йехънала! – извика отново старата жена.

Това бе фамилното име на Орхидея. Вчера, преди да напусне къщата му, Муян-а, нейният чичо настойник, я беше извикал в библиотеката, за да ѝ даде бащински съвет.

Тя стоеше пред него и той, без да надига огромното си тяло, облечено в небесносин сатен и преливащо от седалката на креслото, я наставяваше. Чувстваше се добре около чичо си, защото беше мил с нея, но не го обичаше. Не го

обичаше, защото той не обичаше никого – беше твърде мързелив, за да обича или да мрази.

– Сега, когато ще влезеш в Града на императора – каза наставникът ѝ с мазния си глас, – трябва да изоставиш малкото си име, Орхидея. От този ден нататък ще те наричат Йехънала.

– Йехънала! – извика отново главната прислужница, но отговор нямаше.

Момичето затвори очи и се престори, че спи.

– Да не би Йехънала да е избягала? – извика старата жена.

– Господарке, тя е в леглото! – отговори една от прислужниците.

Главната прислужница беше потресена.

– Все още е в леглото? Как може изобщо да спи?

Прислужницата отиде до леглото и погледна.

– Тя спи.

– Какво е това студено сърце? – извика старата жена. – Събудете я! Издърпайте завивките, ощипете я по ръцете!

Прислужницата се подчини и Йехънала, преструвайки се, че се събужда, отвори очи.

– Какво има? – попита сънено. Тя седна в леглото, ръцете ѝ се стрелнаха към бузите. – О-о – заекна тя. Гласът ѝ беше мек и жаловит като на гургулица. – Как можах да забравя?

– Наистина как! – възмути се главната прислужница. – Не знаеш ли каква е заповедта на императора? След два часа трябва да сте вече в залата за аудиенции и всяка девица трябва да изглежда безупречно. Два часа, казвам ви, през които трябва да бъдете изкърпани, парфюмирани, облечени, косата ви навита и закуската изядена.

Йехънала се прозя, скрила устата си с ръка.

– Как хубаво спях! Дюшекът е толкова мек, не като у дома.

Старата жена изсумтя.

– Едва ли някой може да си представи, че дюшекът в двореца на Сина на Небето ще е твърд като твоето легло.

– Много по-мек, отколкото си представях – продължи Йехънала.

Тя стъпи на теракотения под, краката ѝ бяха боси и силни. Девиците бяха манджурки, а не китайки и краката им не бяха пристягани.

– Хайде, хайде – каза главната прислужница. – Побързай, Йехънала. Останалите са почти облечени.

– Да, почитаема – отговори тя.

Но изобщо не се разбърза. Позволи на една от жените да я съблече, като не направи и опит да ѝ помогне, и когато вече беше гола, влезе в плитката вана и дори не вдигна ръка да се измие.